

Temel Sanat -Tasarımın Görsel Algılama Eğitiminin Tasarım Sürecine Etkisi

Gürsoy BACAŞIZ

Öğr.Gör.,

Anadolu Üniversitesi,

Güzel Sanatlar Fakültesi

İç Mimarlık Bölümü, Öğretim Görevlisi

Nesnelerin tanınması ve yeniden tasarlanabilmesinde görsel sistemin duyarlılığı kadar, algılamanın da etkisi büyüktür.

Algılama ne kadar duyarlı ise nesnelere hakkında gerekli olan bilginin belkeden istenerek ortaya çıkarılması o derece güçlü ve kolaydır. Nesnelerin tanınması için zihinsel süreçten bahseden psikoloji bilimi ve sanat kuramları ise "**Gestalt**" ve "**Algılama Yasaları**"nı ortaya çıkarmıştır.

Görsel bilginin kazanılması ve öğrenmenin gerçekleşmesi, diğer taraftan, algılama ile ilgilidir.

Algılama (idrak); (kavrama, yargılama ve tepkime), duyu organları aracılığı ile nesnelere, özellikler veya bağıntılardan haberdar olma işlemidir. "İdrak işleminde sinir sistemi büyük rol oynadığı için ve idrak etme ise tecrübelerin etkisi altında olduğundan, idrak; yalnız duyu organlarını etkileyen uyarıcıların meydana getirdiği pasif bir algılama işlemi değildir."¹ Demek oluyor ki algılama yolu ile insan amaçlarına bağlanır; deneyimleri ve öğrendikleri çevresini daha iyi algılamasını sağlar. Çevreye adapte olma yine algılama yardımcılığı ile olur. Bu bakımdan insanın çevreyi algılamasını, öğeler ve kişiler olarak ayrı ayrı bilmek gereklidir.

Çevrenin dış düzeninin organizasyonu ve deneyimlerin temelini görsel algılamanın meydana getirdiği Köhler tarafından ileri sürülmüş ve Gestalt ku-

---

1- Hilgard, E.R., R.C. Atkinson: Introduction to Psychology, Harcourt, Brace and World, 1967. s. 55-59.

ramı kurulmuştur.²

Gestalt kuramına göre; düzenlenmiş biçimler yada bütünler gördüğümüz öne sürülmektedir. Koffka ve Köhler'e göre; "bütün, parçalarının toplamından daha büyüktür. Dolayısıyla şekiller, o şekilleri meydana getiren öğelerden daha önemlidir."

Koffka ve Köhler, ayrıca algılamaları yöneten değişik düzenleme ilkeleri belirlediler. Bunlardan genel olanı, kesinlik (prangcenz) adıyla anılır. Parça olarak algılanan bütünün koşullar elverdiği ölçüde "iyi olabileceğini belirtir.³ Burada "iyi" nin bir tek, her-şeyi kapsayan tanımı yoktur; daha çok birlik, yalınlık, simetri; düzenlilik, yakınlık ve benzerlilik gibi bir dizi nitelikten oluşmaktadır ve neyin görüleceğini belirlemektedirler.

Gestalt kuramını destekleyen optik etkenler vardır. Bağlam (context) ne gördüğümüzü belirlemede önemlidir.

Algılamalarda ve doğrudan uyarılmalarda değişikliklerin üstesinden gelen, şaşılacak bir dengelik ve sürekliliği çok defa nesnenin ışıklandırılması ve konumu belirler.

Bir lastik top ya da portakal, değişen ışıklandırma koşulları altında sürekli olarak aynı renkteymiş, hatta aynı nesne gibi algılanabilir.

Bir başka deyişle, nesnenin renk özelliği, çevrenin renk özelliği etkisi altındadır.⁴

Gestalt kuramcıları, algıların basit şekillere yönelen elektriksel "beyin alanları" tarafından basit biçimler olarak düzenlendiğine inanıyorlardı.⁵ Onlara göre, hava kabancıklarının küresel olmasının nedeni, küreselliğin kabarcıklar için fiziksel bakımdan en durucu biçim olmasından ileri gelmekteydi. Bu kuramın düzenleme yasaları, duyuusal uyarıların alınması, geri çevrilmesi ve değiştirilmesi gibi, algılanacak bilgiye veri olarak katkıda bulunan bilgisayar benzeri işlevlerin sonucu olabilir.⁶ Örnek olarak, yan yana dizilmiş birbirine benzeyen noktalar, bir nesnenin kenarı olabilirler ve tek bir nesnenin parçaları olmaları nedeniyle de bir aradaymış gibi düşünülebilirler. Bu gruplaşmalar nokta dizileri olarak görülür.⁷

Görsel yanılsamalar, göz retinasında ya da beynin kavrama bölgelerinde oluşan algılama yanılgısından doğar. Renk, nesnelerin kendilerinde olan bir özellik olmaktan çok göze ulaşan ışığın, değişik dalga boylarına zihnin ver-

2 Prentice, W.C.H. "The Systematic Psychology, of Wolfgang Köhler", Psychology: A study of a Science (Ed.S.Koch), Vol. 1, McGraw-Hill, 1959.

3 A g k, s.98.

4 Tamer, Kezban. "Görsel İletişim ve Televizyon" (Doktora Semineri Notları) Anadolu Üniversitesi AÖF 1982-1983 Ders Yılı İlkbahar Dönemi

5 ..., İnsan ve Toplum. İstanbul: Gelişim Yayınları, 1976, s. 48.

6 Held, s. 48-49-50.

7 H.Zettl: Sight Sound Motion.

diği yanıtın ürünüdür. Bir başka deyişle "nesneye bağlı" duyuşsal sabitler (kırmızı algısı, üçgen form algısı vb.) organizasyon sonucu nesnenin çevresiyle olan iç içe etkileşimi "optik illüzyonlar" halinde gelişir.⁸

Aynı büyüklük ve renkteki iki daire farklı renkte zeminlere konulduğunda çevrelerindeki renkler algılamayı etkileyerek ortadaki renkleri farklıymış gibi gösteren bir yanılsama meydana getirir. Bu tür yanılsamada "biçim" ikilemi şu ilkelere dolaylı tanımlanır.

- 1- Biçim algılanan "şey"dir. Görüntüde nesne olarak belirir. Zemin bir "şey" olarak algılanmaz.
- 2- Bütün, parçaların toplamından daha büyüktür. Dolayısıyla biçim zemin içinde yerleşmiş olarak algılanır.
- 3- Biçim önde algılanır. Zemin biçime göre arka plandadır.
- 4- Kontür biçime ait olarak düşünülür.
- 5- Biçim zemine göre daha hareketlidir. Zemin durağan olarak algılanır.
- 6- Biçim sınırlıdır. Zemin biçimin arkasında devam ediyormuş gibi algılanır.

Görsel Algılama İlkeleri

Gestalt Kuramı ile ilgili görerek algılamaya ilişkin görüşlerin yanı sıra, psiko-fiziksel algılamacıların ortaya koyduğu "Algılama Kuramı" ilkeleri vardır. Bu kurama göre algılama; çevre değişkenlerine bağlıdır. Nasıl kabul edilirse edilsin, sonunda bilgiyi elde eden ve yönlendiren bir özellik olarak tanımlanır. İnsanın çevre hakkındaki bilgiyi, gereksinimlerini tatmin etmek için algı yolu ile elde ettiği söylenebilir.

İnsan, çevreden gelen uyarıcıları algılayarak öğrenir, öğrendikçe deneyim kazanır, deneyimleri arttıkça daha iyi algılar. Algıladığımız her şey geçmiş deneyimlerimizin işlevidir.⁹

Algılama eylemlerinde görme; işitme ve hareketle algılamanın önemli bir yeri vardır. Sesi işitme araçları yön ve uzaklık bakımından algılama, görüş olanakları çevrenin algılanmasını artırır veya azaltır.

İletişimle oluşan bilgi düşünceyi, düşünce de sorunlara yeni çözümler kavramlar arasında yeni bağıntılar kurmayı, yeni uyarılama yöntemleri bulmayı getirir. Hatta, yaratıcı düşüncenin varolan düşüncelerin strüktürünün yeniden kurulmasına benzediği söylenebilir.¹⁰ Algılama, gerçek ve hayal olarak isimlendirilen iki ortam içerisinde oluşur. Bu iki ortamda yer alan öğrenme, hatırlama, tekrarlama, karşılaştırma, tanıma gibi işlemler zihinsel eylemler kapsamı içindedirler. Zihinsel eylemlere yönelik araştırma alanları içerisin-

⁸ Tamer, Kezban. "Görsel İletişim ve Televizyon" (Doktora Semineri Notları)

⁹ A.g.k.

¹⁰ Katz, D. Gestalt Psychology, Its Nature and Significance. London, 1951, s. 35.

de en çok ilgi çekenler, algılama, görme, sanrı, telepati gibi tartışmalı ve normal ötesi olgularla ilgili olanlardır. Duyu organları fiziksel enerjinin çeşitli türleri ile uyarılır; gözler, elektro-manyetik dalga boylarıyla; kulaklar mekanik titreşimler, burun ve dil kimyasal maddeler ve deri de basınç ve ısı karışımlarıyla algılama sinirsel etkilerle bildirilen bu gibi duyuşsal uyarılan düzgün bir dünya görüntüsü elde etmek üzere yorumlanmalıdır

Bir başka anlatımla; "algıladığımız her şey gereksinimlerimizin, amaçlarımızın ve değerlerimizin bir işlevidir. Bundan böyle algıladığımız şeyler neyin neyi algılamak istiyorsak öyledir."¹¹

Algılama kuralı ilkeleri kısaca özetlenecek olursa görülür ki;

1- Bütün algılar bir etkileşim sonucudur.

2- Biz çevremizdeki nesnelere geleni algılamayız. Algılamadığımız bizimle birlikte ve bizden dolayı oluşan şeylerdir.

3- Algıladığımız her şey sinir sistemimizin fizyolojik yapısının bir işlevidir.

Eski Gestald kuramlarından en zengin bilgi ve birikim ile buna bağlı olarak eğitimde uygulanabilme özelliklerinin gelişmesi ve katkıları "Yeni Gestald"çılar tarafından yapılmıştır.

Öğrenciler üniversite eğitimine, çocukluk dönemi ve eğitimde edindikleri; görme, duyma, duyumsama kalıpları ile koşullu olarak geldikleri bir gerçektir.

Bu nedenle:

1- Temel Sanat Eğitimi, algılama yasaları ile öğrencinin görüş, biliş, duyuş, düşünüş olarak zihinlerini farklı kullanma eğitimini sağlamalıdır. Böylece tasarlama süresince daha üretken zihinleri açığa çıkması sağlanmış olacaktır.

2- Özellikle "Yeni Gestald" kuramcılarının algılamanın bilinç ötesi olarak öne çıkardığı; "**Sezgi**", "**Merak**", "**Telepati**", "**Dürtü**" ve "**Eğilim**" güçlerini kullanma yetisini Temel Sanat Eğitimi öğrenciyeye kazandırabilir.

3- Algılama: Salt görüneni fark etme değildir. **Anlama** aynı zamanda **Açıklama ve Yorumlama**'dır. Temel Sanat Eğitiminde Gestald yasaları ve biçim-zemin ilişkisinde iyi bir alt yapı olarak alan öğrenci **Bilgi Ezbercisi** değil, **Özel Bilgi Üreticisi** olabilir.

Tasarım işlevlerinin yerine getirilmesi Algı ve Algı Kuramlarının en geniş bir biçimde yer aldığı Temel Sanat Eğitimi disiplininin ne derece önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

11- Hans Toch, Malcolm S. Mclean, Jr. "Perception and Communication: A Transactional View," Foundations of Communication Theory, ed. Kenneth K. Sereno ve C. David Mortensen. New York: Harper and Row, 1970 s. 125-135.